

válkou a krátce po ní Ferenčuhová pouze zmiňuje I. Arnošta Bláhu (chybí však jakákoli informace o jeho nedokončeném bezprostředně poválečném rozsáhlém výzkumu Brna) a podobně odbývá Boháčovu zónaci vnitřní Prahy, nezná ani již zmiňovaný *social survey* a několikero sociálněhygienických studií; za nejvážnější nedostatek však považují absenci rozboru úzkých vazeb pražské sociologické školy na školu chicagskou. Nadto je třeba konstatovat, že členové pražské školy neprovedli jen výzkum poměšťování obcí na severovýchodě Prahy, zřetelně inspirovaný především Burgessem, ale již dříve výzkum sociálně potřebných rodin a několik dalších studií, které se sociologií města přinejmenším souvisely. I pokud bychom toto i další odbyli jako zcela antikvované (autorka celé předmarxistické české sociologii nevěnovala než dvě strany textu), ani podrobněji rozepsanou poválečnou sociologii města nelze redukovat na (jistě klíčovou) postavu Jiřího Musila! Pro mezinárodní diskusi neméně významná studie Petra Matějů, Jiřího Večerníka a Hynka Jeřábka, zřejmě jedno z v cizině vůbec nejznámějších děl českých sociologů, je v textu (několikrát) alespoň zmíněna, chybí však její hlubší rozbor a další autoři a díla už ke škodě věci absentují úplně. Myslím, že si to tradice českých urbánních studií, která se rozhodně neetablovala teprve po roce 1989, nezaslouží – je to jediný „velký dluh“, který kniha Slavomíry Ferenčuhové nesplácí. Bylo by přitom záslužné rozšířit perspektivu nejen na vlastní sociologii města, ale i na sociálněgeografické, demografické či historické studie, protože kupříkladu Horské, Maurův a Musilův *Zrod velkoměsta*, v knize našťestí citovaný, měl neméně hodnotné dřívější paralely.

Kromě vskutku „minimalisticky“ zpracovaného výkladu domácí tradice (sub)disciplíny – rád přiznávám, že vděčnost a pokora vůči „akademickým předkům“ je zase mojí obsesí – soudím, že *Sociologie města ve 20. a 21. století* Slavomíry Ferenčuhové nemá větších nedostatků. Naopak, je to poutavě a kvalitně napsaný historický úvod do urbánních studií, věcně postihující přinejmenším jejich hlavní linie a vývojové etapy, snášejíci srovnání se zahraničními díly a přinášejíci přehledné informace i nové podněty nejen pro sociology (města), nýbrž i pro další zainteresované badatele.

Zdeněk R. Nešpor

Anne Sutherland: *Romové – neviditelní Američané*

Romano džaniben, Praha 2014, 348 s.

Od prvního vydání knihy *Gypsies: The Hidden Americans* uplynulo téměř čtyřicet let a průkopnická studie jedné ze skupin amerických Romů mezitím významně ovlivnila nejen americké, ale i evropské a přímo či nepřímo dokonce i české bádání o Romech a Cikánech. Studie si u nás před mnoha lety povšimla zakladatelka české romistiky Milena Hübschmannová a úkolem pořídit její český překlad pověřila Martu Miklušákovou. Kniha americké antropoložky mezitím inspirovala celou řadu obdobných studií romských či cikánských skupin v Severní Americe (například Matt T. Salo – Sheila M. G. Salo: *The Kalderaš in Eastern Canada*. National Museums of Canada, Ottawa 1977), v západní Evropě (například ve Velké Británii: Judith Okely: *The Traveller–Gypsies*. Cambridge UP,

Cambridge 1983, či Katalánsku: Arias. D. Lagunas: „Rethinking Gitano Kinship: The Calós of Catalonia.“ *Europaea* 2000) a také ve střední a východní Evropě (například v Rumunsku: Ada I. Engebriksen: *Exploring Gypsiness. Power, Exchange and Interdependence in a Transylvanian Village*. Berghahn Books, New York – Oxford 2007). Jaký význam tedy má její nové vydání v českém překladu? Nepochybně zpřístupňuje studii širšímu okruhu zájemců z řad jak odborné, tak i širší české veřejnosti. Proč by ale pro ně měla být vlastně ještě zajímavá?

V první řadě proto, že je výsledkem povětivého a intenzivního dvouletého terénního etnografického výzkumu, během něhož autorka žila v těsném kontaktu a vzájemné interakci s místními skupinami Romů. Své postavení v terénu a přístup ke svým respondentům si Sutherlandová vybudovala i díky tomu, že pomohla vyřešit konflikt mezi Romy a místními úřady a zřídila romskou školu, v níž vyučovali dobrovolníci z univerzity v Berkeley. V tomto smyslu je její přístup příkladem angažované etnografie, který nemá ve výzkumu Romů stále dost podobných. Druhým důležitým momentem pro současné české čtenáře může být kritický přístup Sutherlandové k získaným datům, respektive v jejím ostrážitém nakládání se získanými informacemi, především od romských narátorů, ale i zástupců amerických úřadů, a v jejich ověřování. Bohužel ani dnes není stále pro mnoho badatelů samozřejmostí, aby k výpovědím svých informátorů přistupovali v první řadě jako k řečovým aktům, jejichž hodnota a význam úzce souvisí s tím, kdy, kdo, ke komu a s jakým cílem informátor vypovídá. Záměrné uvádění *gažů* v omyl, nezáměrné

mezery ve výpovědích či úmyslně zamlčené události a souvislosti je Sutherlandová schopná rozplétat a analyzovat díky pečlivému sběru dat a kombinaci rozhovorů s různými aktéry, zúčastněnému pozorování a analýze písemných pramenů. Především odhalování závislosti výpovědí na příbuzenských vazbách a sociálním postavení narátorů umožňuje Sutherlandové pronikat do hloubky sociální organizace při zachování respektu k hlasu a názoru těch, kteří jí výpovědi poskytují.

Právě ve zkoumání a popisu mechanismů a fungování příbuzenství a sociální organizace leží těžiště Sutherlandové práce. Její přístup k institucím zkoumané skupiny, jako je místní ekonomická jednotka *kumpanie*, domácnost *cera*, rozšířená kognatická rodina *familia*, širší příbuzenská jednotka *vica*, podskupina Romů či rod *nacia*, a k dalším souvisejícím institucím, jako je třeba romský soud *kris romani*, je ovšem neromantizující a prostý pokusů o odhalení „pravé romské tradice“ či esence romské identity. Fungování a proměny romských institucí naopak ukazuje v jejich dynamice a také závislosti na okolní společnosti *gažů*, především pak té ekonomické. Pro ni jsou charakteristické různé postupy a triky, kterými se Romové pokoušejí obelstít či naklonit si aktuální systém výplaty sociálních dávek, přízpusobování se proměnám na trhu (zvláště sezónní) práce či změnám místních politik (zákazy věštění) a také migrace a usazování se například v závislosti na místní dostupnosti vhodného bydlení.

Sutherlandová přitom však také přesvědčivě vykresluje, jak na specificky pojatém systému příbuzenství založené instituce umožňují zkoumaným skupinám vykonávat nad svými členy sociální

kontrolu, realizovat ekonomickou spolupráci, vymezovat se vůči okolnímu světu a bránit se proti asimilaci či plné integraci do většinové společnosti.

V této souvislosti se přitom znovu vrací otázka, do jaké míry mohou být výsledky bádání Sutherlandové relevantní i pro dnešní zkoumání Romů či Cikánů například v České republice. Zde je asi v první řadě na místě upozornit, že výzkum autorka prováděla v kontextu značně odlišné americké společnosti, a to pouze u vlašských Romů na pobřeží San Francisca. Ve stejné oblasti přitom v té době žilo několik dalších skupin Romů/Cikánů, jako například *Bojašové* či *Romaničelové*, kterým se Sutherlandová nevěnovala. Sami její respondenti členy těchto skupin někdy označovali za ne-Romy či ne-Cikány. Autorka pak ve své předmluvě k vydání z roku 1986 výslovně upozorňovala, že název její knihy vyvolává mylný dojem, že v ní jde o všechny Romy/Cikány ve Spojených státech. Studie byla ale i podle jejích slov omezena jen na vybranou skupinu. K riziku nesprávného zobecňování jejich závěrů může ještě více svádět český překlad názvu knihy, respektive rozhodnutí překladatelky a redaktorů nenahrazovat automaticky autorkou používané slovo Gypsy za Cikán, ale podle uvážení jej překládat buď jako Rom či Cikán. Ze samotného českého předkladu tak bez srovnání s originálem přestává být jasné, kdy a koho za Romy či Cikány či ne-Romy anebo ne-Cikány označovali sami respondenti, koho tak označovala autorka a koho překladatel.

Zobecňování poznatků Sutherlandové na všechny Romy/Cikány, zvláště pak na ty žijící u nás, mezi nimiž vlašští Romové (olašští) tvoří malou menšinu, by tedy jistě bylo nesprávné. Přesto je možné

její důraz na význam příbuzenského systému a některých jeho institucí a mechanismů pro udržování vzájemné spolupráce, solidarity a distance vůči okolí převzít i pro zkoumání romských/cikánských skupin v českém a slovenském prostředí. Nepochybně přitom ale bude nutné zohledňovat nejen odlišný původ a historický vývoj Romů v Čechách a na Moravě, ale i další faktory ovlivňující jejich sociální struktury, mezi nimiž zásadní (v díle Sutherlandové v podstatě nereflaktovanou) roli hrají podoby a mechanismy jejich exkluze a marginalizace v rámci většinové společnosti.

Filip Pospíšil

Klára Strohsová: *Česko-bulharská manželství v etnologické perspektivě*

Vydavatelství Západočeské univerzity, Plzeň 2014, 196 s.

Publikace si klade za cíl poznat a z etnologické perspektivy popsat téma smíšených česko-bulharských manželství. Autorka se zaměřuje především na smíšená manželství, která vznikla v období socialismu (s ohledem na společnou historii v tomto a předchozím období je publikace do určité míry relevantní také pro prohloubení poznání problematiky slovensko-bulharských vztahů). Důvodem jejího zaměření na smíšená manželství z tohoto období byl specifický charakter vztahů obou zemí v tomto období. Autorka v této souvislosti velmi obsáhle dokumentuje, nakolik byly podmínky pro vznik a fungování smíšených česko-bulharských manželství v tomto období ovlivňovány důležitými historickými, politickými, ekonomickými